

АПОВЕСЦІ

«1896»

Бледнатварая й рудая — каму ты гэткае трэба? Толькі й застаецца табе цяпер, што сядзець у гэтым старым парку, які й не парк ўжо даўно, а спархнелая батанічная шыза, якую маленькая пляменніца твая называе балотам. Прыстойныя людзі ў гэты парк ні нагой: таямнічая старасвеччына, крымінальныя падлеткі, памятка забітай маньякам жанчыне. Сюды калі й ходзіць хто, дык гэта беспрытульныя закаханыя альбо мастакі й маргінальныя паэты. Адныя — каб самаахвярна суполіцца на схіле зарослага кустамі й дрэвам і стромкага берага, а другія — каб натхніцца маляўнічымі руінамі. Дзіва, як гэтыя руіны яшчэ тут захаваліся — у самым эпіцэнтры вірлівага ўскрайку горада, у атачэнні навамодных шматпавярховікаў, розных па сваім выглядзе й напоўненасці чалавекамі, але безаблічных і чужых. Хаця што я гэтак разышлася? Сама я тут таксама чужая, хаця й купляю адсырэлы хлеб у мясцовай краме, смятану ў пакетах ці баначках,

піва, масла, сыр і тлушч. Гэта нешматлікія адгалоскі нармалёвага жыцця мікрараённых цывілізацыяў — цукеркі я не спажываю, а астатнія прадукты прызначаныя, здаецца, для турыстаў і альпіністаў. Тушонка, кансервы, згушчонка — асартымент чорнага рынку ваенных часоў. Турыстаў і альпіністаў сярод мясцовых няма: я б іх адразу вылічыла. Так што, магчыма, у гэтай мясцовасці вайна. І вылічваюць мяне — гэта дакладна.

Я бачу, як на мяне касавурацца жанкі, як пакрыўджана-агрэсіўна зыркаюць мужчыны. Ні з аднымі, ні з другімі я на кантакт не іду, таму першыя падазраюць мяне ў тайных зносінах з апошнімі, а гэтыя не могуць уцяміць, чаму мяне не прываблівае іхняя гераічна-прапітая мужчынскасць. Карацей, я тая самая «чужаніца», якая «жыве побач», той самы «каралёк». Відаць, асоба мая старанна абгаворваецца ў хатах, бо дзеці таксама трымаюцца ад мяне далей. Да таго ж я абрываю іхнюю алычу й яшчэ нейкія дзівосныя, відаць, эксперыментальныя ягады, што растуць тут на кожным рагу — ля хат і ў парку. Я не ведаю, што тут каму належыць і ці належыць

увогуле. А паколькі галоўнага гаспадара, пана Любанскага, ужо даўна няма на свеце, я з бессаромнай непасрэднасцю пад'ядаю мясцовыя дзівосы.

На людскі недавер я не крыўдую, бо (цешу сябе гуманістычным спадзевам) разумею. Жыве іх тут няшмат — усе яшчэ з даўніх часоў, і шмат у каго бабкі ды дзедкі, калі верыць часопісным артыкулам, рабілі ў пана. Некаторых людзей я пазнаю менавіта па фатаграфіях у часопісах. Нават па фатаграфіях іхніх продкаў. Мне падабаецца гадаць, чыя гэта бабця працавала пакаёўкай у пані Любанскай, чый дзед басаногім падшыванцам насіў цыдулкі на ўскраек парку, дзе яго чакаў самавіты вершнік з уладнай паставай і сумнымі вачыма. Я мяркую, і, магчыма, нават правільна вызначаю. Але нішто ўжо ў гэтых занядбаных людзях не нагадвае пра старыя чароўныя часы. І нездарма, відаць, ацывілізаваныя насельнікі мікрараёнаў клічуць мясцовых абарыгенамі.

Абарыгены ж таксама бачаць сябе ў марах ацывілізаванымі й справядліва лічаць, што маюць поўнае права скарыстаць з дасягненняў прагрэсу.

Таму амаль усе яны будуюцца ў былым чыстым полі. На гэтым полі я калісьці шасцікласніцай палола на школьнай практыцы буракі, і настаўніца-наглядчыца сказала, што раблю я, як для сябе. Тады я яшчэ не ведала, як можна інакш, а таму стараннасцю й сумленнасцю сваёй, відаць, узгадавала сабе нечуваную ўдачу. Цяпер на гэтым полі будуюцца дом, дзе, верагодна, на тых самых градах паўстане мая трохпакаёвая кватэра.

Любы абарыген, калі б нехта палічыў неабходным запытаць яго, сказаў бы, што ўважае за шчасце з'ехаць з гэтых руінаў XIX стагоддзя й перасяліцца ў сучасны дом. Што ім з таго, што гэтыя гістарычныя будынкі могуць знесці, каб добраўпарадкаваць парк, адчыніць у панскай сядзібе рэстарачню, насыпаць дарожак, каб ужо ацывілізаваныя абарыгены маглі горда прагуляцца з вазком па прыбраным парку, а ўвечары зайсціся з сябрамі, як нармальныя пацаны, у бар. Што ім з таго, што нейкіх там рамантыкаў з добраўпарадкаваных мікрараёнаў ахапіла туга праз тое, што згубіць стары парк сваё «мона но аварэ», і не будзе дзе тым рамантыкам ствараць свае праўдзівыя мастацкія шэдэўры й ачароўваць

даверлівых блізарукіх жанчын.

Я разумею. І рамантыкаў, і абарыгенаў. Але мне шкада. Нават не столькі парку, колькі аднаго цаглянага трохпавярховага будынку — вінакурні, пабудаванай у 1896 годзе. Якраз тады, калі закрычала ўпершыню маленькае блакітнавокае стварэнне, на якое, ужо невядома як — з радасцю ці журбою — глядзела далёкая Ганна Грышкевіч. Якраз гэтым годам нарадзілася мая прабабка, каб пражыць 86 гадоў, перажыць смерць шасцярых з сваіх семярых дзяцей і некалькі разоў памянць імя: Марыя, Марыля, Маруся, Марыя Іванаўна Хіхіч. За рознымі панамі, войскамі й эміграцыямі. Для розных вуснаў, зубоў, языкоў, вушэй і вачэй. Каб пасоўкаць мяне й перадаць мне сваё імя. Разам з лепшай доляй. І цяпер я, бледнатварая й рудая, жыву гэтай лепшай доляй і мяняю імя ў залежнасці ад краіны свету й працадаўцы: Маша, Марыя, Маруся, Мэры, Маня, Марыя Іванаўна Хіхіч. Сама сабе пані, ваярка й, казаў бы той Саша Сакалоў, «унутраная эмігрантка».

Вось таму я й жыву зараз у гэтым цагляным трохпавярховіку, равесніку Львоўскага опернага тэатра. Жыву, таму што спадзяюся, што калі я

буду жыць у ім, то з ім нічога не здарыцца. Не знясуць, не закінуць, не падпаляць. Жыву ягоным жыццём, каб быць анёлам-ахоўнікам, каб выратаваць — яго, а таксама сваю лепшую долю. Бясспрэчна, чалавек разумны, той самы гома сапіенс, сказаў бы, што, каб выратаваць будынак, трэба хадзіць па інстанцыях, пісаць даследчыя й публіцыстычныя артыкулы, збіраць подпісы й ладзіць пікеты. Але вядома, што жанчыны эвалюцыянавалі інакш і таму ратуюць усё ў гэтым жыцці любоўю й каханнем, асабліва калі на людскі цвярозы розум спадзявацца не выпадае. Каханне — гэта, выходзіць, крайняя мера. А мая прысутнасць тут, на трэцім паверсе вінакурні, — гэта яшчэ й крайняя мера крайняй меры. Карацей, не зусім падзеленага кахання.

І ўбілася я сюды, у гэты прасмердлы часам пакойчык з зашмальцаванымі блакітнымі шпалерамі, сталом з парэзанай цыраткай і кампутарам на ім, з чатырма зэдлікамі й правіслым ложкам, адно каб не быць западозранай у схільнасці да ўмоўнасцяў і размеранага мікрараённага побыту. У якасці альтэрнатываў выступалі яшчэ закінутая

воданапорная вежа ў вёсцы праз дарогу й
універмаг «Беларусь». У вежы мелася высокае
вакно й заржавелыя жалезныя дзверы, і яна
выдатна пасавала для жытла адзінокай маладой
жанчыны з творчымі памкненнямі й даўгой
касой. А ва ўнівермагу «Беларусь» можна б было
аб'яўляць гасцям па гучнай сувязі, што на другім
паверсе яны знойдуць цудадзейны бар, а таксама
вазіць каву ў ложак на эскалатары. Але ні там, ні
тут нічога не выйшла. У вежы не знайшлося
пэўных гаспадароў, а ўнівермаг маё
гуманістычнае «сапіенс» палічыла за лепшае
пакінуць людзям. Такім чынам, чысціня,
сапраўднасць, жыццяздольнасць,
эксперыментальная селекцыйнасць творчага
зерня ўва мне занеслі мяне на гістарычныя
плантацыі менскай Лошыцы. І цяпер кожную ноч
я ратуюся ад страху й адзіноты гукам вадаспаду
забруджанай вады, якая па старой генетычнай
памяці (бо зараз вадой можа быць названая з
вялікай нацяжкай) перацякае праз шлюз.
Нараніцу, паточаная, бы шашалем, слязьмі,
страхам і бяссонніцай, я, удзячная Богу за
некалькі гадзінаў сну й жывое-здорае

абуджэнне, стаю ля вакна. Аглядаю вершаліны дрэваў, правяраю зоркасць вока на паўразбуранай альтанцы, карчме й сядзібе, п'ю каву й назіраю, як нейкі мясцовы энтузіяст з целам спецназаўца ў адстаўцы спускаецца з моста па прыстаўленай да яго драбіне ў ваду, плёскаецца ў ёй і нават не пакрываецца ніякім чырвоным сыпам. (Я падазраю, што тут не ва ўсіх ёсць водаправод.)

Затое ля сядзібы яшчэ колькі месяцаў таму ляжаў у зямлі скарб нейкага вельмі маладога й ранняга стагоддзя й апаленае палена, якое спархнела ў пыл, як толькі яго дасталі — праводзілі цеплатрасу. (Яшчэ адно ўскоснае ўказанне на рэстарачню: для абарыгенаў бы не сталі гэтак старацца). Падчас гэтых гістарычна-будаўнічых раскопак мы яшчэ былі разам. Разам пераскоквалі праз траншэі, уцякалі з эцюднікамі па снежных гурбах ад спушчаных сабак, разам наткнуліся на партызанаў, якія вялі немца на допыт. Тады тут здымалі кіно, а мы раным-рана, звыклымі для паклоннікаў парку сцежкамі, нечакана для сябе вышаўзілі проста насустрач гэтым узброеным людзям. І паколькі парк быў

заўсёды казкай, легендай, зачараванай краінай
кахання — настолькі нерэальна сапраўднага, што
дыхала даўніной, я ані здзівілася, калі пабачыла
там партызанаў. Затое здзівілася, калі 8 траўня ў
рамантычным парку XVI стагоддзя забэмкаў
аркестр і каля нашай любімай лаўкі мы
напароліся на шнуры, кабелі, прамовы, сівых
бабулек з медалямі, якія сядзелі на прынесеных
для іх крэслах, хіталі галовамі, хапаліся за сэрца й
з'язджалі са свята на «хуткай дапамозе». І гэта быў
дзень развітання з мінулым — і для іх, і для нас.
Цяжкі й упарты дзень, які настойліва хацеў
атрымаць сваю даніну й цягнуў да сябе, прэч ад
нас, прэч ад мяне нашую закаханую рэчаіснасць,
нашую існасць, наш давер.

Гэтым днём мы яшчэ здолелі застацца разам,
паверыць у натуральнасць, нязмушанасць нашага
суіснавання. Але потым нагнала ветрам іншыя
дні, і яны нізкімі абыякавымі хмарамі знеслі цябе ў
неакрэсленым кірунку. І хаця я заўжды магла б
адшукаць цябе ў гэтым горадзе, нават высачыць
цябе, я ўсё роўна не змагла б цябе знайсці. Бо ты
знік у нетрах невядомай мне, неагучанай
крыўды, злоснага сумнення, падазрэння ў тым,

чаго не было. І паколькі я не ведала й не ў стане была здагадацца, што нас разлучыла, я вырашыла шукаць адказу ў снах. Я рана клалася спаць і позна ўставала. Я глядзела свае сны гэтак, як людзі глядзяць на дошку на лекцыі геніяльнага прафесара, каб пабачыць тое, чаго няма ў падручніку, але што трапна й яскрава раскрые таямніцу мудрагелістай навукі.

Спачатку, некалькі тыдняў, мне снілася, што ты крочыш побач са мной. Але я бачыла толькі твае чаравікі — нічога болей. Нарэшце, пасля адной выпадковай сустрэчы ў кіно на «Небе над Берлінам» і рытуальнага замірэння ў кавярні, мне прысніўся твой твар. Ты глядзеў на мяне й маўчаў. Але ты не кахаў мяне. Ты чакаў. Ты чакаў майго разумення, маёй здагадкі. Але я не здагадвалася, ніяк не здагадвалася, чаго ты хочаш, хаця й спадзявалася, што змагу зразумець цябе, калі ты сам паспрабуеш мне растлумачыць. Пасля гэтага ты прыходзіў да мяне кожную ноч, але ўсё роўна моўчкі. Затое ты быў побач, і калі мне хацелася пабачыць цябе пасярод якога-небудзь сну, я аглядалася й бачыла цябе. І ты кахаў мяне. Тады ты мяне кахаў. І яшчэ ў двух снах. У тым, дзе

мы сядзелі ў Лошыцы на лаўцы, ты трымаў маю руку на сваім сэрцы й гладзіў мяне далоняй па твары. І ўсміхаўся. І гэта было больш, чым каханне, – гэта былі мы. Нарэшце разам, нарэшце без страху, нарэшце самі сабой. І ў апошнім сне, дзе ты зноў прамаўчаў. Дзе гаварыла толькі мая прабабка Марыля й апавядала мне мой лёс. Але я не чула словаў, а толькі бачыла вобразы, з якіх запамніла святло й адчуванне шчасця. І калі лёс скончыўся, мы пайшлі з табой, узяўшыся за рукі, – ты моўчкі, а я з усмешкай суцяшэння й каровай на вяроўцы за спінай.

А калі сны пра цябе перасталі мне давацца, калі я перагаварыла па тэлефоне з усёй тваёй раднёй, бо цябе ніколі не было дома, калі паглядзела ў кіно шэсць фільмаў і не сустрэла цябе, я зразумела, што з гэтага моманту пайшоў чысты аркуш часу й жыцця. Прабел, пустыя міліметры ў тэксе нашага лёсу. Міліметры бясконцыя й няўмольныя, бо яны не хацелі запаўняцца. І я пачала шукаць адказу ў мінулым. У тваіх даўніх словах, паводзінах, марах. Я зграбла ў кучу ўсё тое, што здавалася мне трызненнем,

калі мы былі разам: што я прапаную табе ўмоўнасці, што я нічога не напісала, што нейкая там Надзя табе раднейшая за мяне, і што жыццё пакажа. Вось гэта было адкрыццё! І я пачала перапісваць гэтую лухту нанова, каб выправіць свой чысты й светлы гештальт, несправядліва заплямлены ў тваёй сьведомасці.

Я зняла жылло ў трохпавярховым доме з каваным надпісам «1896» пад дахам. Сярод сабак, катоў, абарыгенаў, легендаў і аварыйных станаў. Я пісала дзёрзка й шчыра — гэтак, як для сябе, ведаючы загадзя, што праз колькі гадоў гэтага не буду разумець нават я сама. Я хацела выдрапаць Надзіны вочы, выкруціць ёй, як ляльцы, рукі й ногі, павыдзіраць валасы — абавязкова з валасянымі цыбулінамі, навесці на яе псоту, сурочыць на тры пакаленні наперад. Але я, маладушнае, супярэчлівае стварэнне, прабачыла яе й пакарала яе тым, што кінула пра яе думаць. Паглядзім, што ёй цяпер пакажа жыццё!

А пакуль што жыццё паказвала мне. Ды й як магло быць інакш, калі адзіным прымальным доказам кахання, прымальным для цябе, мог быць, як на мой розум, толькі экстрэмізм. А як

яшчэ назваць тую справу, калі я мусіла ўсе свае абстрактныя погляды й перакананні, прыдбаныя ў гадзіны чытання й разважанняў, у гады вандровак па палітычна-карэктных краінах, пусціць ва ўжытак? Выцягнуць іх тутака, у роднай краіне Беларусі, проста пасярод Лошыцы – не тое што ў супрацьлеглым баку ад істэблішменту, а ўвогуле па-за рамкамі яго. Прымусяць іх рэалізоўвацца, працаваць, рабіцца ўмоўнымі рэфлексамі – гэтак, каб нават старыя сябры паверылі ў трываласць маіх рэакцыяў, а ты не сумняваўся ў маіх не-звычайнасці й ня-ўмоўнасці. Перабольшыць іх настолькі, каб яны зрабіліся знакам, безумоўным для барацьбітоў з умоўнасцямі. Жыць творчасцю, але абавязкова ў экстрэмальных умовах, сярод няшчасных і знядоленых. Кахаць, але прынцыпова заставацца адной, каб не быць падобнай да ўсіх астатніх і не паразітаваць на мужыку. Зарабляць высокаінтэлектуальнай працай – пляваць, што жабрацкія грошы. Змагацца за вагу ў грамадстве, але не прадавацца наменклатуршчыкам і не мець справы з кар’ерыстамі. Ездзіць на ровары й кожны дзень рызыкаваць гэтым сваім творчым,

сумленным, высокаінтэлектуальным жыццём, бо кіроўцы гатовыя забіць цябе. Дзіва што: яны з апошняй моцы выпінаюцца, каб «адпавядаць», трацяць інтэлектуальныя й фізічныя сілы, здароўе, грошы на няхай знешнія, але атрыбуты прыстойнага жыцця. А тутакж нейкая дзеўка ўпарта торкаецца пад колы на сваім альтэрнатыўным ровары. Не можаш пайсці замуж за мужыка з машынай — сядзі ў хаце альбо ездзі на аўтобусе № 3, а не гайсай на прадукце вытворчасці Мінскага матацыклетнага й веласіпеднага завода, няхай і з поўным наборам катафотаў! Знайшлася экалагія, феміністка — дарма, што вас за алтар не пускаюць! Так, я — за экалогію, я — за экалогію, я — за экалогію. Гэта праўда, і гэта не самы дрэнны вобраз мяне. Не хапала яшчэ, каб яны здагадаліся, што я не змагла зайсці замуж не тое што за мужыка з машынай, а нават за небагатага мастака, і што ў першую чаргу я ўсё ж — за каханне.

Каханне заўжды здавалася мне фундаментам, сутнасцю чалавечага існавання. Каханне было мэтай і сродкам жыцця, галоўнай *безумоўнасцю* свету. І ўсё ў маім жыцці было падпарадкавана

пошуку, чаканню, прадчуванню сапраўднага кахання. Сумнення быць не магло. Рана ці позна сутнасць павінна была атрымаць сваю знешнюю праяву. І каб сустрэць гэтае рана ці позна ў поўнай зброі, трэба было ўпарадкаваць сваё жыццё так, каб ніякія ўмоўнасці не маглі зрабіцца перашкодай майму каханню. Ніякія грошы, ніякія квадратныя метры, ніякія хваробы, ніякая саманерэалізаванасць, ніякія праблемы ў адносінах, ніякая смерць. Менавіта таму ў далёкія 16 гадоў я вырашыла атрымаць прыбытковую адукацыю, займець уласную жыллёвую плошчу, рэгулярна займацца фізкультурай, рэалізоўваць таленты, вывучыць псіхалогію й жыць доўга. На гэты момант асабліва злабадзённым быў выбар прафесіі, і, паступіўшы ў адну вельмі гуманітарную ўстанову без іспытаў, я ўсё ж змяніла арыенцір на больш прагматычную адукацыю, каб вандраваць па свеце й, галоўнае, мець выбар у каханні. Дакладней, мець магчымасць паміж карысцю й каханнем выбраць апошняе. За час вучобы я сапсавала сабе здароўе так, што яго давялося потым адбудоўваць рэгулярнай фізкультурай і рацыянальным

харчаваннем. Я хаатычна рэалізоўвала свае таленты, так што час ад часу мусіла пытацца ў сябе, ці не загубіла я іх. За наступныя пасля шаснаццаці дзесяць гадоў я гэтак ублыталася ў адносіны з людзьмі, што не мела іншага выбару, акрамя як вучыць псіхалогію, а таксама ўсе ажыццявімыя й неажыццявімыя метады псіхатэрапіі. Я ледзь не памерла ад страшэннага расчаравання ў патэнцыйных аб'ектах кахання, якія, дзякаваць навамодным паведам псіхалагічнага пазітывізму, а таксама міралюбіваасці характару, удалося прабачыць і палюбіць. І самае галоўнае – я ўсё ж атрымала прыбытковую адукацыю, якую проста не захацела скарыстаць. Мая адукацыя атрымалася вельмі гуманістычнай, альтруістычнай і няўхільна цягнула мяне ў бездань навукі й дабрачыннасці ў выглядзе выкладання. Але адукацыя ўсё ж давала мне магчымасць вандраваць і мець выбар на карысць кахання.

Каб аб'яднаць усе мэты ў адну, я, павандраваўшы па свеце, павыкладаўшы ва ўніверсітэце й паўдзельнічаўшы ў напісанні падручніка, вырашыла кінуць дзіцячыя гульні й

зарабіць вялікія грошы. Заробкі гэтыя сталіся лёгкімі, працадаўцы-гаспадары проста прасіліся ў падручнік па культуралагічных асаблівасцях сялянскага класу братняга нямецкага народа, кармілі добра й нават вадзілі ў тэатр. Жыццё на экалагічна чыстай нямецкай прыродзе, праца крамшчыцы ў летняй будцы-кавярні пад адкрытым небам, прыклад самастойных дагледжаных немак, нямецкая філасофія й літаратура, чытаная ў адсутнасць наведвальнікаў, прывялі мяне да высновы, што ўсё складзецца, як і запланавана. І калі я, дагледжаная й самастойная, вярнулася на патрыманым аўтамабілі на радзіму Беларусь, ушчамілася ў ЖБК, зрабіла неабходныя ўклады й пачала сабе вольна-прывольна займацца навукай, у паветры, як ужо можна было здагадацца, запахла каханнем. Канечне ж, небагатым мастаком. Разумным, таленавітым, шчодрым і смелым да дабыні. Знаўцам гісторыі, літаратуры й мастацтва. Чалавечным і жарсным. Мужчынам якраз для мяне.

...Аднойчы зімовым вечарам, калі Гільдэнстэрн і Разэнкранц ужо памерлі, а

Арланда яшчэ не паспела заваражыць гледачоў празрыстасцю сваёй скуры, я зайшла ў тралейбус, і мне падалося, што нехта паклікаў мяне. Я павярнулася на голас, не заўважыла нікога знаёмага, але раптам убачыла Яго. «ЁН!», «ЁН!», «ЁН!» — запульсавала ў галаве чырвоная лямпачка з надпісам «Архетып каханага», а папростаму кажучы, «Казачны прынец». Я падышла й удавана спакойна спынілася побач, а потым пачала цішком паглядаць на ягонае адлюстраванне ў акне. Гэтак, як і ён на маё. І больш за ўсё мне тады хацелася, каб мы ехалі разам усё жыццё, каб засталіся побач на векі вечныя, каб маглі папросту называць адно аднаго па імені й смяяцца з адно толькі нам зразумелых рэчаў. А потым мы выйшлі з тралейбуса праз розныя дзверы, але на адным прыпынку й абодва пакіраваліся ў адзін бок. На дварэ быў снег, слізка, і на сцезцы не было як размінуцца, а крочылі мы амаль аднолькава хутка. Тады ён, зайшоўшы крыху наперад, сказаў, што нам не застаецца нічога іншага, акрамя як пазнаёміцца й ісці разам. Мы пазнаёміліся, і высветлілася, што мы абодва любім адную і тую ж музыку, тыя ж кнігі, едзем з

аднаго й таго ж кінапаказу і да таго ж жывем праз дарогу. Вядома, гэтак быць не магло, але гэта сталася. Бо гэтак мусіла быць. Натуральна, здаецца, зусім натуральна з пункту гледжання жыцця, калі глядзець на яго зверху, што два чалавекі, якія гэтак пасуюць адно аднаму, павінны сустрэцца й быць разам. Натуральна, але выдавала гэта на цуд. І цяпер я разумею, што гэта й было цудам. Да таго ж аднойчы я ўзгадала, што ўжо даўно ведаю яго.

Неяк на Новы год, калі мне было пяць ці шэсць гадоў, мае бацькі й сястра глязелі «Блакiтны агеньчык», а я, задаволеная здаровай камплектнасцю свайго жыцця, залезла ў секцыю. Ляжала сабе ў адчыненай нішы з падушкамі, слухала музыку й раптам адчула нейкую незвычайную тугу. Як быццам мне не хапала некага, як быццам быў яшчэ нехта іншы, хто мог бы быць побач са мной, але каго побач не было. І тады мне прымроіўся твар. Твар чарнявага хлопчыка з зялёнымі вачыма. Хлопчыка, які чакаў, і якому на гэты момант было гэтак жа невытлумачальна сумна, як і мне. І калі ты паказаў мне свае дзіцячыя фотаздымкі, я пазнала

гэтага хлопчыка — пазнала гэты выраз твару й гэты душэўны стан — і ўспомніла Новы год амаль дваццацігадовай даўніны. І яшчэ высветліла, што мы недзе з год хадзілі з табой у адзін дзіцячы садок, хаця й у розныя групы, бо ты старэйшы за мяне.

А цяпер паміж мною й табою — наждак чорнага неба без зораў. Нямы, асіплы ад болю няспраўджанага кахання Лошыцкі парк. Я сяджу ля стала, гляджу паверх манітора ў пустую цемру за вакном, слухаю гуд кампутара, насцярожанае пагойдванне дрэваў і думаю: ці магла я што ўратаваць, ці магу я табе што растлумачыць? Ды й што тлумачыць? Кожны чалавек чуе толькі тое, што хоча пачуць. І нават мой пісьменніцкі дар не дапамог мне як след давесці табе, што я кахаю цябе аднаго й толькі таму хачу быць з табой разам. Што я не кваплюся ні на твае таленты, ні на твой час, які ты павінен прысвячаць мастацтву, ні на тваю свабоду. І хіба ёсць нейкая іншая свабода, акрамя ўнутранай? І хіба ёсць свабода большая за рабленне добра, якое адзінае не абцяжарвае душу? І хіба можа нейкі чалавек у цябе гэта адняць? Але, відаць, не наспеў яшчэ для

цябе час пачуць і зразумець мяне. Паверыць мне, паверыць сабе, даверыцца жыццю. Таму я сяджу-вычвараюся ў гэтай смуроднай вінакурні, якую скаланае ад мацокоў маіх суседзяў, а ты недзе ўпарта даводзіш сабе, што толькі без мяне, толькі ў вясёлай кампаніі «сабе падобных» вольных мастакоў ты можаш ствараць мастацтва.

Толькі гэта няпраўда. Пазаўчора я бачыла цябе з адной — да цябе зусім не падобнай. Бачыла, як вы прыдзяўбліся да майго дому, стаялі з эцюднікамі ў мяне пад вокнамі, бралі з ракі паўлітровымі слоікамі ваду для фарбаў, малявалі пейзаж насупраць — мае ўлюбёныя дрэвы й нашую альтанку. Бачыла, што яна крэмзала — нават здалёку было відаць, што яна імітатарка й пасрэднасць. А ўжо калі б давялося пісаць ейны партрэт, то рабіць гэта трэба б было толькі ў якім-небудзь авангардным стылі: каб хоць неяк замаскіраваць ейную «неўміручую прыгажосць», надаць ёй хаця б крыху выразнасці й характару. Скажу табе шчыра — не лепшы выбар, асабліва пасля мяне. Я можа й не прыгажуня з вокладкі, але мой твар нельга забыць. Я прыроджаная муза, натхняльніца, з мяне энергія свішча. А яна што?

Растружчаная алыча, падгнілая на жнівеньскім сонцы. Уяўляю, як з цябе ўсе смяюцца. Толькі што ўжо казаць – што зроблена, тое зроблена. Хаця... Ты іншы. Таленавіты. Я ж бачыла, *што* ты маляваў: не бераг насупраць, а дзяўчынку Насцю з вінакурні. Насці – гады чатыры. Яна стаяла ўбаку й цікавала, як вы малюеце – не ведала, што й ты ўпаляваў яе. Заціснула паміж ног ляльку, так што гэтая задрала ёй спераду спаднічку. Адною рукою абцягвала цяльняшачку, а другой паднесла да роту пасмачку цёмных вільготных валасоў да плячэй. А ты гэтак ласкава пасміхаўся, гледзячы на яе. Я ўжо нават не ведала, да каго цябе раўнаваць: да гэтай бесталаннай памаўзы ці да дзяўчынкі Насці. Слухай, ну няўжо гэтая ніякая крэмзала й ёсць тая самая «родная» Надзя? І як мне цяпер разумець мужчынаў?

Разумеі не разумеі, а жыць будзеш, у любым выпадку, з самой сабой. У сваім унутраным свеце. І менавіта з гэтага ўнутранага свету будзеш узірацца ў жыццё. І нават калі прымеш светапогляд каханага мужчыны, не будзеш праз гэта шчаслівай, бо заставацца будзеш толькі сабой. І калі будзеш імкнуцца «адпавядаць» ці «не

адпавядаць» — толькі зломіш сваю асобу. І твой мужчына кіне цябе. Таму што нават «ніякая крэмзала» Надзя — цяплей за ягоны адбітак у люстэрку, і ў гэтым сэнсе яна яму цяпер сапраўды радней за мяне. І вось гэта была мая асноўная памылка, праз гэта я сяджу адна. А па вялікім рахунку, што страшнага ў адзіноце? Адна ты ці з некім, калі ты ёсць яшчэ сваёй асобай, ты ўспрымаеш свет толькі праз сябе.

А што датычыцца памылкі... Ён нешта плявузгаў, што я кахала зашмат. А што было рабіць? Я ж шукала. Ды й ён мне сустрэўся позна — колькі мне ўжо было гадоў! А я таропкая — я халерык, я баялася не пражыць сваё жыццё. А ён тыповы флегматык. Ужо ж ён не спяшаўся на сустрэчу са мной, а вінаватая выйшла, канечне ж, я. І да таго ж, чаму ён лічыць, што ведае, кахала я некага ці не, лепш за мяне? Няхай ён думае разам са сваёй Надзяй, што ў мяне няма гонару, але кахала я *насамрэч* толькі яго. І тым каштоўней мне было гэтае каханне, таму што я ведала ўжо, што каханнем не ёсць. Хаця... Усё гэта было шчырым. Шчырым захапленнем людзьмі й жыццём. Гэта было любоўю, а не каханнем, прагай жыцця й

(што ўжо зараз маніць) пошукам муза. А мне варта было проста любіць гэтых людзей, а не прыдумляць, не драматызаваць жыццё і не лямантаваць потым, што я расчаравалася ў мужчынах. Бо ў выніку ў вачах людзей я прыдбала сабе драматычны жыццёвы досвед, і мужчына, якога я сапраўды пакахала, кінуў мне мой жыццёвы досвед у твар. (Нельга так з жыццёвым досведам — гэта парада абодвум зацікаўленым бакам.) Да таго ж, калі чалавек кажа, напрыклад, што ён любіць світанак і заход сонца, зіму і восень, дождж і снег надвячоркам, ніхто не будзе падазраваць гэтага чалавека ў разбэшчанасці і няшчырасці, скажам, да зімы, якая надыходзіць пасля восені. Калі ж вядзецца пра людзей, то выходзіць, гэта брудная справа — любіць іх? Але ж кожны чалавек — гэта з’ява. Нават «ніякая Надзя». І калі чалавек па маладосці называе любоў каханнем, хіба можна пароць яму гэтым вочы? Асабліва, калі ўсё гэтак добра склалася: духоўнае паразуменне, агульныя ідэалы, жарснае каханне, прыбытковая адукацыя, жыллёвая плошча... Але гэта жанчыны не раўнуюць мужчынаў да мінулага, бо яны, вядома

ж, прыгажэй, разумней, душэўней і гатуюць лепш за папярэдніц. А вось мужчыны... Яны раўнуюць да кожнага слупа, нават калі гэта слуп, які ты не змагла абмінуць, калі каталася на лыжах у веку пяці гадоў. Добра. Няхай. Але ж я, прынамсі, не хацела за гэты слуп замуж!? І як яшчэ я магу растлумачыць сябе й сваё жыццё? Што яшчэ я магу распавесці, каб ты мяне зразумеў? Што яшчэ я магу сказаць, акрамя таго, што... .. Была шостая гадзіна раніцы. Мы сабралі па вёсцы кароў і пагналі на пасту. На выгане, каля сажалкі, я прысела на кукішкі й убачыла ў траве роснае павуцінне. У кроплях расы раздробнілася на фарбы прахалоднае ранішняе сонца... Усё. Гэта ўсё, што я магу растлумачыць табе пра сваё жыццё. Мне было тады дзевяць гадоў, і гэтае роснае павуцінне сталася для мяне тым, чым ёсць маё да цябе каханне.

Але якраз гэта я ўжо не магу сказаць табе. Бо я нават не ведаю, дзе ты атабарыўся, хаця й падазраю, з кім. Бо я не наважваюся падысці да цябе, калі ты малюеш у парку разам з крэмзалай-Надзжай. Бо я баюся быць адрынутай і абсмяянай. Бо я кахаю цябе, як гэта ні дзіўна, цяпер ужо

непадзеленым каханнем. Ну чаму? Чаму людзі, гэтак блізкія адзін аднаму, як мы былі блізкімі з табой, павінны разыходзіцца праз нейкія абстрактныя рэчы, кшталту «ўмоўнасцяў-няўмоўнасцяў»? Так, менавіта абстрактныя, нявызначаныя рэчы, бо ведаеш, што? Канечне, у тваёй Надзі можа быць вельмі фотагенічны твар, і яна маладзейшая за мяне, і праз колькі гадоў яна атрымае ў Акадэміі мастацтваў дыплом і зробіцца легітымнай мастачкай, але ведаеш, што? Я думаю, што ты ўсё ж такі кахаеш мяне. І што якраз гэтае пакутлівае, нерэалізаванае каханне гоніць цябе ў парк і прымушае пісаць дзяўчынку Насцю. І менавіта праз гэтае, балючае гэткім жа самым, як і мне, бодем, каханне твае вочы скуголяць рыкам галоднага апантанага ваўка, калі ты прыходзіш сюды адзін і ўзіраешся ў дом з надпісам «1896» — з таго месца, дзе мы заўжды малявалі разам. Але ж ты... Ты ж не ведаеш, што я тут жыву!!!

Як жа я не здагадалася адразу? Калі ўжо я была гэткай няправільнай жанчынай, што надумалася забяспечыць сабе матэрыяльны бок жыцця, пабудаваць кватэру, а потым учапіцца ў цябе «па разліку», не растлумачыўшы табе, што

гэтым разлікам было стварыць атол кахання, якому б не замінала дыхаць жыццё з ягонымі аб'ектыўнымі заканамернасцямі, то цяпер я павінна памяняць ролі. Паколькі ты – сапраўдны мужчына, а я – сапраўдная жанчына, і паміж намі – сапраўднае каханне, я вельмі правільна зрабіла, што «зняволілася ў вежы». Цяпер я мушу даць табе знак, каб ты мог мужа мяне зваяваць. І для гэтага я напісала на шторах у сваім пакоі пасланне для цябе. Якраз гэтае: «Была шостая гадзіна раніцы. Мы сабралі па вёсцы кароў і пагналі на пасту. На выгане, каля сажалкі, я прысела на кукішкі й убачыла ў траве роснае павуцінне. У кроплях расы раздробнілася на фарбы прахалоднае ранішняе сонца». Гэта й быў мой знак табе, каб ты мог пабачыць, што я чакаю цябе, што я кахаю цябе, што я адмовілася ад умоўнасцяў тым, што перапаўзла сюды. І... што я таленавіцей за тваю Надзю.

Але чамусьці ён не пабачыў маё пасланне – ні калі падыходзіў пад вокны вінакурні, каб паназіраць за дзецьмі ці намалюваць паліто, што сушылася на другім паверсе ў адчыненым вакне, ні калі стаяў на месцы нашых спатканняў на

супрацьлеглым беразе. Ды й я не магла больш штодзень сядзець пры завешаных шторах, бо ў мяне й без таго было змрочна на душы. Праўда, каб выратаваць сваю псіхіку і каб было больш шанцаў, што ён заўважыць мой знак, я вырашыла часцей гуляць удзень. Блукала па парку, карміла апалымі яблыкамі коней, мацала дрэвы, пад якімі мы некалі мілаваліся, чытала на лаўцы каля сядзібы.

Аднойчы, калі я гэтак гуляла, пачаўся моцны лівень, а я была далёка ад дому й не ведала, куды бегчы, каб схавацца. Я прытулілася да вялікага дрэва, але ўспомніла, што неяк летам вось гэтак жа пачаўся дождж і мы сталіся пад дрэвам, але разам з намі туды набілася процьма камароў. І тады ты сказаў: «Цяпер я ведаю, што такое рай па-беларуску: Ён, Яна, Лошыцкі парк, лівень і поўна камарэчы». І паколькі зараз мне не было з кім абдымацца, а Лошыцкі парк больш не быў раем, бо не было ні Яго, ні камарэчы, мне зрабілася гэтак горка й крыўдна, што я вырашыла лепш намокнуць. Няхай сабе нават захварэць і памерці, таму што як, як, як мне цяпер жыць без яго? І я паплялася сабе па сцежцы дахаты разам з

праважатым-дажджом.

Калі я наблізілася да сядзібы, то заўважыла, што з тэрасы нейкая жанчына ў белай сукенцы маша мне рукою й запрашае зайсці. Я падумала, што гэта нейкая рэстаўратарка ўгледзела мяне й выскачыла ў адной сукенцы, каб уратаваць ад ліўня. Мне не вельмі хацелася тады з кімсьці размаўляць, але калі яна ўжо гэтак расперажывалася за мяне, што не пабаялася прамокнуць, я вырашыла завітаць да яе. Жанчына яшчэ крыху пастаяла на тэрасе, але ўжо проста глядзела ўверх на хмары. (Ну й рамантычная асоба — гэткай непагадзі не баіцца.) Потым, відаць, упэўнілася, што я кірую да сядзібы, і знікла з вачэй. Я абышла сядзібу, падышла да ганку й убачыла на лаўцы маладога чалавека ў шэрай куртцы й завялікіх акулярах, які сузіраў халодныя памыі дажджу й гладзіў мокрага чорнага сабаку. Я адразу падумала, што гэта й ёсць Лошыцкі маньяк, бо ў ягоным твары было нешта не ад гэтага свету, нешта некрафілічнае. Тут маньяк заўважыў мяне, усміхнуўся й неспадзеўна па-беларуску прапанаваў перасядзець дождж разам з ім: «Заходзьце, спадарычна. Перачакаем разам. Вы

ж, відаць, ніколі не былі тут усярэдзіне». Я крыху пакрыўдзілася на «відаць, ніколі» (усё ім відаць – празарліўцы вялікія), але паднялася на ганак па прыступках, бо хай ён і маньяк, але беларус. Да таго ж я разлічвала, што ў сядзібе мяне чакае салідарная жанчына ў белым. Малады чалавек яшчэ нахабней усміхнуўся (у чалавека гора, а ён смяецца) і назваўся незразумелым імем Габрусь.

– Псеўданім?

Малады чалавек засмяўся (прылік не самы моцны ягоны бок) і сказаў:

– У пэўнай ступені так.

– А чым вы займаецеся?

– Я гісторык.

– Энцыклапедыст?

– Ха-ха. Безумоўна. (І ён туды ж.)

– Водзіце экскурсіі па сядзібе?

– Не. Звычайна не, але для вас магу правесці.

– А гэта можна?

– Так, я сябрую з рэстаўратарамі. Я змрочна:

– Мастакамі, вядома ж.

– А што, вы не любіце мастакоў?

– Чаму ж? Зусім наадварот.

– Ды вы не бойцеся, яны зараз працуюць

унізе. Я правяду вас па першым паверсе. На другі нельга – можа абваліцца.

– Які вы клапацлівы.

– Ага. Галантны.

– Мне папчасціла.

– Хадзем.

Мы з Габрусём увайшлі ў сядзібу, і ён расправёў мне пра печы, пра паркет, пра стагоддзі і прыбудовы, паказаў знакамiты камiн і карціны рэстаўратараў.

– А вось тут тэраса.

– А мне адна жанчына адсюль рукой памахала – запрашала схавацца ад дажджу. Такая ў белым.

– Хто тут сёння ў белым? Здаецца, я не бачыў.

– Можа, вы яе не ведаеце. Вы б у яе адразу закахаліся. Вельмі рамантычная асоба.

– Чаму?

– Стаяла пад дажджом у адной сукенцы – даўгой, як даўней насілі, глядзела ў неба.

– Хутчэй вар’ятка, чым рамантычная.

– Чаму гэта?

– Восень жа. У белай даўгой сукенцы, на

дажджы.

— А я б хацела з ёй пазнаёміцца. Даведаецца, хто гэта, перадавайце прывітанне.

— Абавязкова. А вось я ведаецца з кім хацеў бы пазнаёміцца?

— З кім?

— З тым чалавекам, што жыве ў вінакурні.

— Там многа хто жыве.

— Не, на трэцім паверсе, дзе надпіс.

— Які надпіс?

— Ну... «Была шостая гадзіна раніцы», пра кароў, пра павуцінне й усё такое.

— А навошта?

— А па-вашаму, гэта цалкам натуральна, што сярод абарыгенаў з'яўляецца гэтка надпіс?

— Чаму б не?

— У гэтага чалавека вельмі тонкая душа. Альбо неагранёны прыродны талент, альбо... Альбо падсяліўся нехта. Які-небудзь бедны мастак.

— А калі мастачка?

— Тады яшчэ лепш.

— Чаму?

— Я ўзяў бы яе за жонку.

— А калі яна замужам?

— Я змагаўся б.

— А калі яна кахае свайго мужа?

— Быў бы хросным бацькам іхнім дзецям.

— А калі гэта ўсё ж мужчына?

— Запрасіў бы яго на піва. Ці напросіўся б да яго на госці, бо мне надта карціць паглядзець, што там усярэдзіне.

— А калі гэта я?

— Вы?

— А чаму б не?

— А вы што, так хочаце за мяне замуж?

— Ну, дзякуй. Я там проста жыву. Так што з вас піва.

— Хм. Добра. Толькі свой ровар пайду вазьму.

Так у маім жыцці з'явіўся Габрусь. Габрусь рабіў гістарычныя даследаванні, пісаў артыкулы, складаў нейкія дапаможнікі й проста любіў парк. Габрусь мог адказаць на любое гістарычнае пытанне, расказаць, чаму заняпалі індзейцы і ў што верылі шумеры. Габрусь вадзіў мяне ў кіно, катаўся разам са мной на ровары, даваў чытаць кнігі й уставіў мне новы замок у дзверы, каб я больш не баялася абарыгенаў. У душы ў мяне

пасвятлела, да мяне вярнуліся мае сябры і ўмільна паглядалі на нас з Габрусём, бо выяўна спадзяваліся, што жыццё маё нарэшце «наладзіцца». Я пазнаёмілася з дзяўчынкай Насцяй, і тая пачала заходзіць да мяне, каб паслухаць якую казку і выцыганіць цукерку, якімі мяне шчодро частаваў Габрусь. Яшчэ ён насіў мяне на руках па схіле ля карчмы, дзе раней былі прыступкі, чытаў мне вершы, запрашаў у вандроўкі, знаёміў з сваімі сябрамі і, здаецца... Здаецца, ён мяне кахаў.

І хоць-калі я нават пачала задумвацца пра тое, што ў нас з Габрусём, і праўда, ўсё йдзе вельмі гладка, і што ён збіраўся ажаніцца з гэтай «беднай мастачкай», якая хавалася за шторамі на трэцім паверсе, і што жыву там я, а Габрусь мне ўсё больш і больш падабаецца... А можа, мне варта было б наблізіць яго да сябе, забыцца на свае перажыванні, паспытаць адчуць каханне наноў, толькі з іншым чалавекам? Дазволіць ягонай пяшчоце праліцца ў мяне. Аддаць сваю. У нас магло б атрымацца. Усе людзі ўсё роўна звяры, а тут яшчэ добрае сяброўства, таму ці не адная траса, які з табой мужчына? Я магла б

паспрабаваць сябе ўгаварыць, пераканаць, што мне няма патрэбы ў табе, што не цябе адзінага я кахаю, бо вось жа й ты, відаць, змог, здужаў-такі (а казаў: «манагамны») аб'ездзіць Надзю. (Дарма яна торкаецца па парку. Два разы яе бачыла без цябе. Дарма. Не хачу я з ёй дыхаць адным паветрам. Нядобры яна сабе выбрала лёс.) Усё! Вырашана! Габрусь дык Габрусь! Ён таксама чалавек і тым больш мужчына. Можа, гэта нават будзе цікава. Век жыві — век вучыся. Можна й паспрабаваць. Жанчына ніколі не застаецца адна! Кожны наступны мужчына пасуе ёй больш, чым папярэдні! Толькі вось каханне...

Ды й Габрусь, які цяпер ужо меў дазвол затрымлівацца запозна, у нейкі момант падхопліваўся й некуды ўцякаў. І заўжды ў бок Серабранкі — ускокваў на ровар і ляцеў у цікаўную цемру парку. Нават начных абарыгенаў не баяўся — во які харобры. Па ўсім відаць: горкая мая доля — быць мне з Габрусём, калі ён ужо гэтакі станоўчы, мужны, дабрадзежны й шляхетны.

Не хоча чалавек карыстацца маім разгубленым станам, складанасцю маёй жыццёвай сітуацыі. Але чаму ён з'язджае гэтак

запозна? Ды ўсё ў бок парку... Ноччу напразткі ў Серабранку... А што, калі ён усё ж?.. Мне ж адразу на тое выдала... Лошыцкі маньяк!!! Так. Такім ён і павінен быць: знешне прыстойным, добрым, аматарам старасвеччыны й рамантычных разгубленых жанчын. Вось чаго ён да мяне прыбіўся: адчуў, што з мяне ён зможа пасабліваму наздекавацца — як-небудзь гістарычнаму. Што за свет! Што за жыццё! Ні табе кахання адданага, ні шчырага сяброўства! Адныя дыпламаваныя мастачкі й гістарычныя маньякі! Што ж мне цяпер рабіць?

Страшна мне зрабілася не на жарт. Канечне, Габрусь не мог ведаць, што менавіта сёння ўночы я здагадалася пра тое, што ён маньяк. І калі б хацеў, ён бы ўжо даўна ўчыніў сваю подлую расправу, бо нават новы замок у дзверы ён мне ўстаўляў. Абароны перад Габрусём у мяне не было. Ні цяпер, ні раней. Чаго ж ён чакае? Можа, шкадуе? А можа, і праўда, праняло й ён закахаўся? І я да яго ўважліва стаўлюся, шаную, ягоныя артыкулы чытаю. Хто мог падумаць: гісторык-маньяк! Але чаму? Можа, яшчэ нешта можна выправіць? Пагутарыць, пераканаць,

падлячыць. Страшна вось што: ён маньяк, а ўсё паказвае на тое, што ён мужчына, які мне пасуе. Вось у чым праблема: мне пасуе гісторык-маньяк. І я чыста ягоны тыпаж: бледнатварая й рудая. Рудая з золатам, але гэта зараз нічога не мяняе, проста я па старой звычцы спрабую намякнуць табе, што ўяўляю сабой правераны й ухвалены мастацтвам вобраз. Значыць, што мы маем: бледнатварая й рудая (з золатам) жанчына сядзіць у засцаным шматлікімі пакаленнямі катоў і абарыгенаў будынку, трасецца ад страху, бо колькі дзён таму вырашыла ўзяць сабе за абранніка хворага забойцу, з якім яе звязваюць далікатныя адносіны, і горш за ўсё тое, што гэтая жанчына я. І ўсё тое, што адбываецца, атрымліваецца, ёсць маім выбарам. І гэты выбар ніяк не ўплывае на таго, дзеля каго ён быў зроблены, а толькі шкодзіць мне. Так, шкодзіць, бо вось жа й Габрусь — маньяк, і я сама ў гэтым дурным, навязаным мне змаганні з умоўнасцямі зрабілася адно іхняй закладніцай. І няўжо гэтая жанчына я? Гэта не я, але я ўсё гэта дзеля яго, а ён жа вось...

А што ён? Можа, яму зараз іншае трэба.

Ягоная душа, можа, пляваць хацела на ўмоўнасці-няўмоўнасці й проста прагне новага досведу, а язык не змог як след растлумачыць. Можа, яму зараз трэба пажыць нейкім іншым жыццём, прайсці пэўны этап. Пазаймацца творчасцю, пасябраваць з іншымі людзьмі, палюбіцца з іншымі жанчынамі, нават займець дзіця. Абрасці дзецьмі. Выгадаваць іх. Альбо кінуць. Зрабіць свой выбар і сутыкнуцца з ягонымі наступствамі. Атрымаць за выбар жыццёвую ўзнагароду альбо цяжкую расплату. Зразумець альбо не зразумець. Быць разумным альбо дурным. Захварэць брыдкай хваробай. Вылечыцца. Альбо памерці. Весці аскетычны лад жыцця. Баляваць. Спіцца. Дасягнуць прасвятлення. Пайсці ў манастыр. Падацца ў пажарнікі. Разысціся са мной назаўжды альбо вярнуцца. Не, не вярнуцца – вяртаюцца назад. Проста прыйсці. Проста прыйсці нейкім новым днём. Сустрэцца на новай жыццёвай пераправе альбо на сталым адрэзку спакойнага спраўджанага быцця. Быць. Быць. Са мной ці без мяне, але самому. Самім сабой. Без страху. Са сваім рашэннем. І з маім каханнем, якое я не магу вытравіць з сябе. А што каханне? Кахай не кахай,

не трапіш у рай. Перад Богам мы ўсе паўстанем па адным. Дык што я зараз мучуся? Мне б цяпер думаць, што я асабіста скажу Богу й ці ёсць я сабой, сваёй душой. Але калі ўсё гэта – мае рашэнні, дык можа, гэта сапраўды я?

Наступным днём у пакоі пахла не мною. Не медам ад майго цела й нават не мачой з пляцоўкі, як звычайна, а цёплай крывёю. Крывёю, не сапсаванай яшчэ тытунём і алкаголем. Крывёю не салёнай. Крывёю маладой, салодкай. Дзявочай крывёю. Я не магла зразумець, адкуль ідзе гэты пах. Ён не быў непрыемным – ён быў чужым і праз яго чамусьці рабілася сумна. А яшчэ – шкада некага. Некага бязвіннага, маладога, некага, хто пры іншых абставінах мог бы зрабіцца табе лепшым сябрам, а замест таго наводніў твой пакой сваёй крывёй. І можа, дзеля гэтай дзеўкі ты выварочвала б у транспарце ўсе кішэні, каб знайсці талончык, бо тая спадзяецца на цябе, бо едзе зайцам, а зайшла кантралёрка. І ты дапаможаш ёй, а потым пазнаеш, узгадаеш, дзе й з кім яе бачыла, і праз гэтую сітуацыю, праз гэты момант узрушэння, калі трэба дапамагчы маладзенькай хітрай дурніцы, ты будзеш

адчуваць салідарнасць, шкадаванне й ніякай нянавісці. Але зараз яна нахабненька едзе зайцам па тваім жыцці, борздзенькай вершніцай на тваім мужчыну, і ўсё, што ты хочаш, — гэта яе забіць. Для цябе больш няма асобных дзяўчат: для цябе ўсе яны — яна адна, суперніца. І калі ты выходзіш з вагону метро й гатовая ўчапіцца ў валасы зграбнай дзяўчыне, якая стаіць спіной да цябе ля супрацьлеглай платформы, ты разумеш, што гэта — мяжа, і што далей цябе выратуе ад забойства толькі Бог. І тады ты молішся, каб Бог пазбавіў цябе ад гэтага жудаснага жадання, ад нянавісці, ад рэўнасці, і на светлае свята Раства цябе адпускае. Адпускае канчаткова, вызвольна, лёгка. Дзяўчаты горада Менску ўратаваныя, ты прыгадваеш, што ведаеш сваю суперніцу ў твар, і ўсё, што ты потым кажаш пра яе — гэта не злосць, а самаіронія. Ты выратоўваешся, бо можаш жартаваць. Ты робішся ўсё больш прыгожай і вясёлай. Цяпер ты — прывабная, годная жанчына, ты зноў любіш сябе й людзей, і людзі любяць цябе. І няхай некаторыя з гэтых людзей — гістарычныя маньякі, але тваё жыццё змянілася ў лепшы бок. Ты перажыла цэлую восень і зіму без

яго, і вось ужо ідзе другі вясновы месяц, а ўсё не так дрэнна й нават шчасліва. Да таго ж сёння свеціць сонца, цёпла й па-прыемнаму пуста. Недзе адсыпаецца пасля сваіх цёмных спраў Габрусь, прыглядаецца да інтэнсіўнасці святла твай каханы, ты падыходзіш да новага й вельмі важнага рашэння — карацей, жыццё ўяўляе сабой заканамерную, непазбежную гармонію. Толькі вось гэты пах — цёплы, салодкі пах чужой дзявочай крыві.

Раптам мне хочацца кіслага альбо салёнага — каб прагнаць гэты салодкі крывавы пах з роту. Дзіва што — трэба ж было ўчора навядумляць гэтулькі жарсцяў: таму й здаецца цяпер. Я іду ў мясцовую краму й купляю піва. Піва стаяла ў цяньку — яно прахалоднае, цёмнае, як і рака насупраць вінакурні. Я радуся, што змагу пачаставаць ім Габруся, і вырашаю спытаць яго наўпрост, ці маньяк ён і як нам быць далей. Альбо нешта адно. Не. Нешта адно будзе гучаць куртата — трэба ўжо высвятляць усё адразу. Тым больш, невядома, што ў Габруся на ўме й што яго напужае мацней. Можа, ён закаханы ў галоўнага рэстаўратара альбо ў абарыгена з целам

спецназаўца ў адстаўцы, а тут я са сваім золатам і шостаі гадзінай раніцы. А шторы трэба зняць: калі ён мяне дагэтуль не знайшоў, то ён ужо, відаць, і не прыйдзе. І ўвогуле, можа, мне лепей з'еха...

Гэты пах быў для мяне як аплявуха – ніколі мне не давалі поўху, але я адкінула твар убок і назад гэтаксама, як гэта робяць у кіно. А потым мяне развярнула й страсянула, як быццам мяне аблілі кіпенем. Мазгі мне засціла нянавісцю адразу. Надзя, відавочна, заходзіла да мяне, не заспела ў хаце й скіравала ўжо была ў парк. Але развярнула яе гэтак жа, як і мяне, калі я тарганулася, бо адчула гэты салодкі крывавы пах нястрыманага, карыслівага цела й няўдалай парфумы. Хаця я думаю, што страсянула мяне нават не праз пах, а праз тое, што прыхаваныя хвалі рэўнасці ў нас пазналі адна адну хутчэй за нас. Размова, праўда, пачалася яшчэ прыстойна. Надзя спыталася, ці не Марыяй мяне клічуць, а потым паведаміла, што яна Змітрова дзяўчына. Гэта мяне чамусьці развесяліла, магчыма таму, што я ўжо даўна не чула ягонага імя. Наступная ж фраза, якая магла мяне павесяліць хутчэй, чым

папярэдняя, прывяла мяне ў стан ледзянога, злоснага шаленства. Пасля таго, што мне прыйшлося перапакутаваць, яна прасіла мяне:

— Аддайце мне яго! Адступіцеся!

Вось тут да мяне дайшоў сэнс папярэдняга сказу (Змітрова дзяўчына яна! Скажы яшчэ — самога цара Саламона! Каб і хацела адступіцца, не адступлюся цяпер!), і я, склаўшы рукі на грудзях, састроіла здзекліва ўважлівую, але гордую міну (спадзяюся, усё ж не змучаную й не няшчасную).

— Аддайце! Вы ж сабе лёгка знойдзеце іншага! Вы ж сапраўдная, а я больш не магу! Не магу фарбаваць валасы, рабіць завіўку, падрабляць выраз твару, як у Моны Лізы. Я ўсё роўна не буду вамі. А вам жа нічога не трэба выдумляць — проста быць сабой, і мужчыны вас будуць кахаць. А я не магу. Я ледзь утрымліваю яго каля сябе. Я яму надакучыла. Я мяняюся, але ўсё роўна не паспяваю. Нашу чорнае, прыходжу ў парк, а вы ўжо ў шэрым. Нашу шэрае, а вы ўжо ў чырвоным. Я не ўмею быць такой, як вы. Ну адступіцеся! Зрабіце так, каб ён на вас забыўся, каб у яго знікла ўсялякая надзея. Можа, тады ён прытуліцца да мяне душой. Ён жа ганарлівы. Ён

не будзе за вас змагацца. Ён і зараз моўчкі трывае на адлегласці, хаця сэрца ягонае з вамі — пячэцца, сквірчыць пырскамі на вашым агні. І целам ён не са мной. Ён не трапляе ў мае рухі. Не знаходзіць мае грудзі. Ён з вамі. Раз за разам ён гэта робіць з вамі, а не са мной. Астудзіце яго. Пакрыўдзіце яго. Зрабіце ягонаму гонару так балюча, каб ён ужо ніколі не захацеў да вас! Вы ж халодная! Злая! Ну дык будзьце сабой! Вы ж не разумееце яго! А я разумею! Я адна вартая ягонага кахання!

— Ну няхай ён вас і кахае! Што вы тут перада мной прамовы робіце! Начыталіся кніг! Што ні слова, то нейкі пазычаны пафас. Вы што, пачалавечы размаўляць не ўмеете? Вам жа можна дыягназ ставіць. Вы што, думаеце, тое, як і што чалавек кажа, не ўплывае на ягонае жыццё? Ды калі вы й далей будзеце думаць і размаўляць гэтакім чынам, усё скончыцца клінікай. Ды вас і сурочваць не трэба... Самі сябе й сурочылі.

— Вось! Вось дзе яно! Вядзьмарка паганая! Сядзіш сабе тут, на людзей псоту наводзіш! Нікога табе не шкада, акрамя самой сябе!

— Ой, ды не сквярыцеся вы. Наўкола людзей поўна. Не можаце са сваім мужыком паладзіць,

няма чаго да мяне лезці. «Грудзі ён мае не знаходзіць!» Відаць, доўга шукаць трэба.

— На сябе паглядзі, гримзала! Ссохлая ваўчыха пасля зімоўкі!

— Затое не аброслая кумпякамі, як ты.

— Дзе ж ты іх бачыла, карова здыхлявая?

— На гэтай тупой шчаціністай свінаматцы, што тут рохае перада мной. І яшчэ з конскім хвостом. На галаве.

Тут мы добра папляваліся, выдралі адна ў адной колькі рудых валасінаў (з той толькі розніцай, што адныя — натуральныя, а другія — пафарбаваныя) — не ведаю, праўда, ці з валасянымі цыбулінамі, — папярэдзілі адна адну, што «век табе шчасця не бачыць, асабліва з ім», узаемна пажадалі ўжо ўсялякіх дробных непрыемнасцяў і разышліся. Шкада: мала пабіліся, мала пагаварылі. Толькі што перад дзецьмі няёмка — куды ўжо там болей. Яны мяне цяпер жахліва баяцца: вядзьмарка, ваўчыха пасля зімоўкі (ссохлая!), ды яшчэ здыхлявая карова. Нават для дзіцячага розуму гэта занадта, хаця цалкам дапушчальна й рэалістычна. Таму дзеці ад мяне зноў аддаліся, і калі я выходжу на двор, яны,

бедныя, галёкаюць і не ведаюць, куды ўцякаць і дзе хавацца. Тая ж Насця да мяне тыдзень не прыходзіла, а ейная ўлюбёная рудавалосая лялька ўвесь час валялася мокрая й брудная на ганку, і з кудзерамі ейнымі граўся вёрткі знуджаны кот.

Пазнікалі ўсе, нават Габрусь, – але я вырашыла, што не здамся й што ніякая Надзя ў сваім айчынным ружовым трыкатажы з зацяжкамі не саспе мне майго шчаслівага жыцця. А яна нічога – толькі што пакамечыла сябе падробкамі й сваёй маладой, не вельмі здаровай злосцю. Знешне бесхарактарны псеўдарамантычны вобраз, але гэтакія насамрэч бываюць вельмі прагматычнымі. Усё жыццё палююць, пралічваюць і цудоўна адчуваюць кан'юнктуру. Вучобу, працу, дзейнасць, інтарэсы выбіраюць такія, каб лягчэй было знайсці мужа. Таўкуцца там, дзе болей мужчын. Вынюхваюць, вышукваюць, выбіраюць найбольш перспектыўных альбо ўжо самарэалізаваных. Ніколі не бяруць тых, каго яшчэ трэба выхоўваць, а выдзіраюць гатовенькіх, выгадаваных іншымі жанчынамі, няхай сабе маткамі, сяброўкамі ці жонкамі. Потым – грошы, паказуха, тусоўка,

ушлыў, уцехі. Альбо: грошы, сям'я, дом, крэпасць, паказуха. Дзеці — альбо выпадковасць, альбо сцяг, альбо сродак. Мужчына ж калі не спраўляецца, то можна й замяніць. Сказаць «я адна вартая ягонага кахання» заўсёды знойдзецца каму. Увогуле, словы «каханне», «душа», «узаемаразуменне», «павага» такія дзеўкі часта любяць казаць, толькі чакаюць усяго гэтага ад іншых: другога накірунку вектар іхняй духоўнай дзейнасці папросту не мае. Па жыцці яны ідуць як гібрыд танка й сучкі ў перыяд цечкі. Такія — выдатная пара для мужчыны пыхлівага, для мужчыны ганарлівага, для мужчыны, які не будзе лётаць за нейкай там занадта сабе на ўме. Але вось што цябе адрознівае ад Надзінага тыпажу, дык гэта тое, што ты мужчына з гонарам, да таго ж разумны й папраўдзе таленавіты. Ты не зможаш не заўважаць ейнай кан'юнктурнасці й пустаты занадта доўга. І калі добра паразважаць, то ты зусім не ейны тыпаж, а яна сама ну ніяк не ўпісваецца ў прастору вакол цябе. І няхай мой твар — гэта камедыя лірычных станаў, але ўсё ж я прыгажэйшая за яе й пасую табе больш. Табе, канечне, самому вырашаць, але факты — рэч

упартая. І гэта ўсе кажуць.

А да мяне нечакана заявілася адна незнаёмая абарыгенка й сказала: «Тут вас усе вядзьмаркай клічуць. Пагаворваюць, вы псоту наводзіць умеце. А то, можа, і прываражыць?» Я дагэтуль не ўпэўненая, размаўляла яна сур'ёзна, намякала, што ёй патрэбная мая дапамога, прапаноўвала сваю ці смялася з людскіх забабонаў. Яна ўвогуле была нейкая незвычайная: маладая, гадоў на сем старэй за мяне, але нейкая архаічная. Прычоска ў яе была высокая, арыстакратычная — такую насілі шляхціцкі гадоў сто таму. Сукенка на ёй была таксама нейкая антыкварная, але чыстая, белая, багатая. Праўда, мне падалося, што падол ейнай даўгой сукенкі набрыняў халоднай цяжкой вадой. Здаецца, я нават пачула, як кропля вады бэмкнула аб падлогу. І тады жанчына ўздыхнула й вымавіла: «Вы яшчэ можаце спадзявацца, а мне ўжо запозна. Усё яшчэ можа змяніцца, пакуль вы па гэты бок. А ў мяне ўжо спадзеў слабы, хутчэй, нават ніякі. Маю справу можа вырашыць, сапраўды, толькі Бог».

— Вы з некім рассталіся?

— Рассталася, ды яшчэ па сваёй волі. Мне б

неяк перачакаць, ператрываць, перапакутаваць, *перажыць*. А я не здолела... Змучылася я надта. Я замуж у дзевятнаццаць гадоў зайшла – за добрага, за багатага. Думала, буду цяпер шчаслівай, заживу поўным, радасным жыццём. Радасці былі, і муж у мяне быў вельмі спагадлівы – не надта каб і крыўдзіў, але не змагла я сабе выгадаваць шчасця. Самотна мне было, нікому я не была патрэбная – усё адна сядзела. А муж мой, як утрапёны, справамі займаўся: гойсаў па горадзе, па ўсіх турках і барках, грошы зарабляў, за ідзі змагаўся. Хаця й я часу не марнавала: пра гаспадарку дбала, потым бедным, абяздоленым дапамагаць пачала, дом састарэлых утрымлівала. Я любіла людзей – не за ўзнагароду, шчыра ім сэрца сваё аддавала. А вось пад сэрцам у мяне жыццё гэтак і не забілася. Можна, таму нішто майго мужа ў хаце й не трымала. Я сябе страшна вінаваціла, але рукі не апускала й змагалася за гэтае дзіця, як магла: зёлкамі лячылася, да дактароў ездзіла, да бабак хадзіла. Толькі не захачеў мне Бог дзіцёнка даць. Я як у сон правалілася – адное добрымі справамі ратавалася, але потым праз новае каханне ажыла. Думаю,

сядзеў ўва мне недзе глыбока гэты спадзеў — нарадзіць дзіця, хаця б і не ад свайго мужа. Але каханне — гэта не жарт, і ніякі разлік у ім ужо потым ролі не грае: закахаешся й будзеш на гэтым агні гарэць. А тут муж і пачуццё абавязку. Праўду сказана: «Нельга слугаваць двум панам». Вось я й зламалася: не магла болей маніць, здраджваць аднаму й другому, пакутаваць, чакаць і спадзявацца невядома на што. І цяжка мне было, сумна, што не магу я іншаму чалавеку жыццё даць, што гэтка я нягодная. Думала: «Нашто ж я ў гэты свет прыйшла, калі не магу сваё жыццё далей перадаць?» Але ж на нешта мяне Бог стварыў... І ў чым была мая віна? Гэта не віна мая была, а бяда. Не змагла я, не хапіла ў мяне моцы прыняць Гасподнюю волю. Думала, сама змагу ўсё адным махам вырашыць, усё скончыць, забіць сваю жахлівую бяду. А мне б варта было перажыць, мне б варта было паверыць, што не нам вызначаць, каму й калі ў гэты свет прыходзіць і калі сыходзіць з яго...

Жанчына змоўкла, утаропілася пакутніцкім поглядам у вакно, і ад сукенкі ейнай ізноў павеяла цяжкім вільготным холадам. Я

здрыганулася й счакала крыху, бо не ведала, як далей працягнуць размову, таму што распытваць пра падрабязнасці мне падалося бестактоўным, а пра бяздзетнасць ейную гаварыць было ніякавата й надта журботна. Праз нейкі момант я насмелілася скіраваць гутарку на каханне, бо палічыла тады гэтую тэму самай нейтральнай і бяспечнай:

— Я вас вельмі добра разумею. У мяне гэткае самае пытанне: кахаць аднаго чалавека й спадзявацца невядома на што альбо выбраць іншага, даступнага, і жыць потым правільным упарадкаваным жыццём.

Жанчына хітнула галавой, як быццам у знак згоды, але працягвала ўзірацца — ці то ўдалячынь, ці то ўсярэдзіну сябе:

— Трэба слухаць сябе. Сваё сэрца й сваё сумленне.

Я ўзрадавалася, таму што хаця жанчына й адказвала адсутна, як быццам аднекуль здалёк, парада была даволі неканкрэтная й нязмрочная:

— Я гэтаксама думаю. Мне здаецца, што самую глыбіню свайго сумлення падмануць немагчыма. Сумленне заўжды застаецца з табой,

нават калі ты тлуміш галаву сабе й людзям.

Госця нарэшце зірнула на мяне, усміхнулася ўсмешкай жанчыны са стогадовым досведам і заўважыла:

— І яшчэ трэба зразумець сваё сапраўднае жаданне й добра падумаць, у чым насамрэч яно палягае. Бо мары могуць збыцца, і добра, калі гэта сапраўды будзе тое, чаго ты хацела.

Тут я занервавалася, бо пераключылася на сябе й успомніла, што хачу быць са Змітром:

— Але як жа я магу гэта ведаць? Як мне зрабіць правільны выбар, які будзе потым апраўданы жыццём?

Абарыгенка пасур'ёзнела, нават паружавела й з імпэтам прамовіла:

— Магчымасць выбару дае нам Бог і накіроўвае нас, калі мы прыслухоўваемся да яго. Але вырашаем мы самі. Учынак альбо яго адсутнасць — гэта ўсё рашэнні. Трэба думаць і вырашаць у згодзе з Богам і сваім сумленнем. А ўжо воля Бога на тое, каб дазволіць нашаму рашэнню адбыцца альбо спыніць яго. Узнагародзіць альбо пакараць.

— Можа, мне тады не варта й рыпацца?

Хаця... ўсё роўна ж прыйдзеца нешта думаць, неяк жыць. Я адчуваю, што пакуль я не вызначуся, мяне будуць пераследаваць адныя й тыя ж беды.

— Неабходнасць выбару ўсё роўна ляжыць на нас. Тое, які выбар мы робім, таксама важна: выбар паміж любоўю й пыхай, паміж дабром і злом.

— Але ж не я адна раблю выбар. Астатнія — таксама, і, магчыма, супрацьлеглы.

— Спадзявайцеся. Спадзявайцеся на Бога й на добры зыход. Бог вызначае нашыя шляхі — мы вырашаем, як па іх ісці.

— О-ох. Цікава, ці ёсць Богу справа да ўсіх гэтых жаночых-мужчынскіх жарсцяў? І ці маюць яны ўвогуле дачыненне да нашага жыцця? Жанчына, канечне, жыве мужчынам і потым дзецьмі (тут госця мая схіліла галаву набок і так горка паглядзела мне ў вочы, што я ад ейнага позірку ажно прыкусіла кончык языка), але я вось нядаўна ўявіла сабе, што будзе мне гадоў семдзесят, стану я перад люстэркам і скажу: «Ну вось і прайшло тваё жыццё, а ці спраўдзілася яно?» — і ўбачу перад сабой толькі твары гэтых

недатумкаў, якіх я мела гонар «кахаць». А што, гэта сэнс жыцця? Магу сабе ўявіць, як ужо Бог ад нашых глупстваў стаміўся. Мы заўжды нешта просім у яго і хочам усяго адразу, а самі баімся сябе, баімся Боскага ў сабе, сваіх самых светлых і прыгожых здольнасцяў – любіць і рабіць дабро.

– І мы не заўжды ведаем, што ёсць дабром, праўда?

– Але як жа нам тады вырашаць?! Што дабро, а што зло, я магу ведаць альбо абстрактна, альбо па мінулым досведзе, але ж як жыццё павернецца, я не магу прадбачыць. Як жа мне правільна выбраць?

– Я не магу вырашаць за вас альбо прадказваць вам лёс. Але я думаю, вам трэба пакласціся на Бога і прыслухацца да сябе.

– Прыслухацца да сябе... Я й не разбяруся, дзе ўва мне гаворыць маё «я», а дзе нешта іншае. Тут, хутчэй, трэба настолькі ад сябе дыстанцыявацца, каб зразумець, хто ты, што ты й куды табе ісці.

– І магчыма, табе не будзе іншай дарогі, акрамя як пратаптаць сваю асобную сцежку.

– О-ой, не пужайце мяне, і так цяжка. Хаця...

Хай сабе й сваю, але ж чаму я не магу быць разам з мужчынам, якога кахаю? Няўжо ж мая сцэжка павінна абавязкова быць самотнай?

— А вы яе гэтак бачыце?

— Нічога я не бачу — я проста хачу жыць з ім у любові й згодзе. І творчасці. І як я магу бачыць тое, чаго, відавочна, няма?

— А вы паспрабуйце. Адна справа захацець, а іншая — убачыць і зрабіць неабходныя захады. А там хто ведае — я ж вам казалася: пакуль мы жывем, мы можам спадзявацца.

— Колькі я ўжо спадзяюся! Столькі ўсяго зрабіла, гэтак змянілася... ў лепшы бок, знак падала! А дзе ён? Чаму ён ніяк не прыйдзе?

— Нельга быць гэтакім распачным дзіцём. У вас ужо дастаткова розуму й досведу, каб адказаць на свае пытанні й уладкаваць жыццё. Нельга ўсе рашэнні на Бога й выпадак спіхваць. Трэба узяць на сябе адказнасць за свой лёс, а не енчыць і жаліцца ўсяму свету, што прынц ніяк не хоча прыйсці й заваяваць.

— Ага. Толькі гэтак любоўныя справы й робяцца: сядзіш, марыш, на пяльцах вышываеш, а тут праходзіць міма прынц, прычым не твой, і па